

MOČ IN NEMOČ KNJIŽNOJEZIKOVNEGA IZROČILA PRI TVORBI ETNONIMOV: K VPRAŠANJU *GRUZÍNCI* ALI *GRÚZIJC*

Silvo Torkar

1 Etnonimi in njihova raba v knjižni slovenščini

Poimenovanja narodov in njihovih držav imajo v knjižnem jeziku svojo zgodovino. Nastala so na dva načina:

1. ime države je nastalo iz imena naroda: *Slovenija*, *Hrvaška*, *Češka*, *Danska*, *Finska*, *Japonska*, *Srbija*, *Bolgarija*, *Rusija*, *Nemčija*, *Grčija*, *Turčija* idr.;
2. ime naroda (etnonim) oz. stanovniško ime (etnik) je nastalo iz imena države ali pokrajine: *Italijani*, *Avstrijci*, *Angleži*, *Francozi*, *Litovci*, *Dalmatinci* idr.

Različnih primerov tvorbe je preveč, da bi lahko govorili o »sistemski« tvorbi, zato se je treba naučiti, da so prebivalci *Rezije* – *Rezijani* (ne *Rezijci*, kot včasih beremo), *Sicilije* – *Sicilijanci*, *Kube* – *Kubanci*, *Osetije* – *Osetinci*, *Čila* – *Čilenci*, *Evrope* – *Evropejci* in *Gruzije* – *Gruzinci*.

V prispevku namenjamo pozornost zlasti že nekajkrat tematizirani problematiki stanovniških imen, ki so izpeljana iz zemljepisnih imen z obrazilom *-ija*. Primerov, ko so stanovniške in privedniške oblike tvorjene iz imen držav na *-ija* tako, da se v njih obrazilo *-ij(a)* ohrani, je zelo malo, če seveda ne štejemo vrste mladih afriških in azijskih držav, kot so *Zambija*, *Tanzanija*, *Kenija*, *Nigerija* ipd. V Evropi sta menda edina primera *Avstrija* > *avstrijski*, *Avstrijci* in *Latvija* > *latvijski*, *Latvijci*, zunaj Evrope jih je nekaj več, npr. *Azija* > *azijski*, *Azijci*, *Indija* > *indijski*, *Indijci*, *Perzija* > *perzijski*, *Perzijci*, *Libija* > *libijski*, *Libijci*. Pri veliki večini izpeljank iz imen držav na *-ija* to obrazilo izpade:

Arabija > *arabski*, *Arabci*
Armenija > *armenski*, *Armenci*
Sirija > *sirski*, *Sirci*
Etiopija > *etiopski*, *Etiopci*
Somalija > *somalski*, *Somalci*
Avstralija > *avstralski*, *Avstralci*
Braziliija > *brazilski*, *Brazilci* itd.

Pri določanju pridevniških in stanovniških izpeljank iz imen držav se je poučno opreti na besedotvorno prakso, značilno za tovrstne izpeljanke iz slovenskih krajevnih imen. Na to temo obstaja že nekaj strokovnih ugotovitev in premislekov (Majdič 1996; Torkar 2004, 2012; Snoj 2009a). Pomembna je ugotovitev, da krajevnoimenska pripomska obrazila *-iče*, *-ica*, *-jane*, *-ina*, *-ek/-ik*, *-sk*, *-n* največkrat niso sodelovala v izpeljavi stanovniških in pridevniških oblik. Preprost primer: prebivalci *Ajdovščine* so *Ajdovci*, pridevnik je *ajdovski*. Če bi se držali načela »napovedljivosti« tvorbe teh izpeljank oz. tvorbe »sistemskih« oblik, bi seveda pričakovali *Ajdovščinci*, *ajdovščinski*. SP 2001 namreč uvaja celo vrsto umetnih oblik, samo da bi zadostil t. i. »sistemski« rabi: iz *Hrastôvelj* namesto *Hrastôvcev* dela *Hrastôveljčane*, iz *Dútovelj* namesto *Dútovcov* dela *Dútovljane*, iz *Globásnice* namesto *Globásánov* dela *Globásničane* itd.

Kabinetno tvorjene oblike stanovniških imen, ki jih uveljavlja SP 2001 (med drugimi celo *Bôvščani* 'prebivalci Bovškega'), je Breda Pogorelec komentirala takole (e-pismo avtorju z dne 18. aprila 2005):

1. »Pravopis ni samo predpis, ampak tudi pomemben kulturnozgodovinski in še drugačen priročnik [...]«
2. »Toporišičev predpis pomeni korak nazaj. [...] Razlika je tudi v tem, da si je kolega privzel vlogo glavnega arbitra o stvareh, ki zahtevajo dogovor.«

Da je ohranjanje jezikovne tradicije pri stanovniških imenih pomemben dejavnik, povezan z jezikovnokulturno dediščino, in pogosto pripomoček pri rekonstrukciji zgodovinskih procesov v evoluciji jezika, bomo ponazorili z analizo izpeljank iz zemljepisnega imena *Gruzija*, kjer je tudi v osrednjem standardizacijskem priročniku ob tradicionalnih oblikah *gruzinski*, *Gruzinec* in *Gruzinka* kodificirano »tudi« *gruzijski*, *Gruzijec*, *Gruzijka*.

2 *Gruzija* in *Gruzinci* v slovenski kulturni zgodovini

Ime *Gruzija* smo Slovenci prevzeli iz ruščine (prek prevodov klasikov ruske literature) že v 19. stoletju, enako tudi pridevniško izpeljanko *gruzínski* in etnonim *Gruzíнец* (rusko sicer *gruzin*).¹ Izvirne gruzinske oblike so: *Sákartvelo* (*Gruzija*), *Kártveli* (*Gruzinec*) in *Kártuli* (*gruzinski*). V slovenskem knjižnojezikovnem izročilu so se navedene imenske oblike trdno zasedle, saj so jih v svojih delih utrjevali naši največji pesniki, pisatelji, literarni zgodovinarji, prevajalci in publicisti Anton Aškerc, Simon Gregorčič, Tone Pavček, Matija Murko, Vladimir Levstik, Mile Klopčič, Janko Moder, Ivan Hribar, Janez Stanič in številni drugi, celo Jože Toporišič v *Slovenskem knjižnem jeziku* I (Ljubljana 1965, str. 64; pod reprodukcijo gruzinskega tiskanega

1 Iz ruščine smo domnevno sprejeli tudi etnonim *Kitajci* in prid. *kitajski*, kot je mogoče razbrati iz *Spiska nekterih zemljepisnih imen* v Cigaletovem *Nemško-slovenskem slovarju* iz leta 1860. Takšnega mnenja je tudi Snoj (2009b: 520). Zanimivo pa je, da se pojavlja poimenovanje *kitaisku sele* že v rokopisnem slovarju kranjskih rastlinskih imen, zbranih v novomeškem okrožju, avtorja Franca Breckerfelda iz l. 1793 (rokopis hrani Arhiv Republike Slovenije), navaja pa ga tudi Henrik Freyer v seznamu slovanskih rastlinskih imen, ki je izšel l. 1836 v brezplačni prilogi časopisa *Laibacher Zeitung* (Praprotnik 2007: 34).

besedila je napis: *Vzorec gruzinske pisave*). Seznam objav sega v drugo polovico 19. stol. in se je najbolj pomnožil v času med leti 1970 in 1990, ko sta bila Ljubljana in Tbilisi pobratena. V tem času so bili na ljubljanski televiziji sistematično prikazani najboljši gruzinski filmi, v gruzinščini so v knjižni obliki izšla dela Finžgarja, Bevka, Kosmača in Kosovela, v slovenščini pa Rustavelijeva pesnitev *Vitez v tigrovi koži* in več revijalnih objav. Naposled je l. 2013 pri Založbi Goga izšla *antologija gruzinske kratke proze Vrhovi levjih barv*. V Ljubljani od leta 2008 deluje lokal *Zlato runo: gruzinska gostilna*. V enem od prostorov gostilne visi na zidu lesena deščica, na kateri je z velikimi črkami izpisana Aškerčeva pesem *Gruzinki*.

Pomen naglasa v teh oblikah pride najbolj do izraza v poeziji:

*Za osveto te skoval je sin gruzinskih tal
in brusil te Čerkez za boj krvavi.*

(Mihail Lermontov, iz pesmi *Kinžal*, *Izbrano delo*, Ljubljana 1975, str. 92, prev. M. Klopčič)

*Meni jo bilo je dano peti po gruzinsko zdaj
zavolj nje, ki od nje srce mi žalostno je vekomaj.*

(Šota Rustaveli, iz pesnitve *Vitez v tigrovi koži*, *Kondor*, Ljubljana 1975, str. 5, prev. T. Pavček)

Stoletno slovensko knjižnojezikovno izročilo je zajeto v vseh najpomembnejših slovenskih jezikovnih priročnikih 20. stoletja. Oblike *gruzínski*, *gruzínščina*, *Gruzínci* predpisujejo namreč že Glonarjev *Slovar slovenskega jezika* 1936, SP 1950, SP 1962, SSKJ, vse izdaje Pretnarjevega *Rusko-slovenskega slovarja* (1947, 1964, 1973, 1986, 2005, 2007), nemško-slovenski, francosko-slovenski, italijansko-slovenski, poljsko-slovenski in drugi dvojezični slovarji, enciklopedija *Ljudstva sveta* (6. knjiga, 1980, str. 40–45), *Enciklopedija Slovenije* (3. knjiga, 1989, geslo *Gruzinsko-slovenski odnosi*). Obžalovanja vredno je, da je SP 2001 vpeljal dvojnice *grúzijski*, *grúzijščina*, *Grúzijci* in s tem popolnoma po nepotrebnem povzročil negotovost pri številnih piscih in lektorjih, ki so (na srečo ne vsi) začeli nekritično slediti neprimerni rešitvi veljavnega SP. Oblike *Grúzijci*, *grúzijski*, *grúzijščina* so se občasno pojavljale izključno v publicistiki od 80. let dalje, deloma pod vplivom srbohrvaščine, še bolj pa zaradi nepoznavanja knjižnega izročila in slepega posnemanja modela *Indija – Indijci*, *Zambija – Zambijci*. *Slovar novejšega besedja slovenskega jezika* (2013) je zato med novejše besede nepremišljeno uvrstil tudi samostalnik *grúzijščina*, prenovljeni SSKJ (2014) pa je obliki *grúzijski*, *grúzijščina* sprejel kot enakovredni dvojnici oblikam *gruzínski*, *gruzínščina*.

Menim, da obe zgoraj navedeni opažanji Brede Pogorelec v celoti veljata tudi za uvedbo nepotrebnih dvojnic *grúzijski*, *grúzijščina*, *Grúzijci* v SP 2001 in v prenovljeni izdaji SSKJ (2014), saj odraža:

- a) zanikanje kulturnozgodovinskega vidika in
- b) arbitrarno odločanje o stvareh, ki zahtevajo širše soglasje.

Sklep

Ni dvoma, da pri soočanju med t. i. »sistemsko« tvorjenim etnonimom *Gruzijci* in v knjižnem jeziku zakoreninjenim etnonimom *Gruzinci* pretehtajo argumenti, ki govorijo v prid ohranitvi slovenskega knjižnojezikovnega in kulturnozgodovinskega izročila, kot se kaže v delih vrhunskih slovenskih literarnih ustvarjalcev in prevajalcev in v ključnih slovenskih enciklopedičnih, leksikonskih in slovarskih priročnikih 20. stol., v prvi vrsti v SP 1950, SP 1962, SSKJ in *Enciklopediji Slovenije* (1987). Slovenski knjižni jezik je trdno uveljavil lastnoimenske oblike *gruzínski*, *gruzínščina*, *Gruzínci*, zato je uvedba prednostnih dvojnic *grúzijski*, *grúzijščina*, *Grúzijci* v SP 2001, a tudi enakovrednih dvojnic *gruzínski oz. grúzijski*, *gruzínščina oz. grúzijščina* v drugi izdaji SSKJ (2014) napačna in nepotrebna, saj je v popolnem nasprotju s stoletno tradicijo knjižnega jezika, sklicevanje na sistemske pridevniške in stanovniške oblike pa nima realne podlage v dejstvih.

Literatura in viri

- MAJDIČ, Viktor, 1996: *Razgledi po krajevnih imenih. Slovenska krajevna imena v luči slovnične obravnave*. Ljubljana: Rokus.
- PRAPROTNIK, Nada, 2007: Henrik Freyer in njegov seznam slovanskih rastlinskih imen. *Scopolia* 61. 1–99.
- SNOJ, Marko, 2009a: Slovene Place Names with the Suffix *-ina*: Some Difficult Cases and Implications for South Slavic Onomastics. *Slovenski jezik – Slovene Linguistic Studies* 7. [45]–59.
- , 2009b: *Etimološki slovar slovenskih zemljepisnih imen*. Ljubljana: Modrijan; Založba ZRC.
- SP 2001 = *Slovenski pravopis*, 2001. Jože Toporišič idr. Ljubljana: SAZU, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU (izd.) – Založba ZRC (zal.).
- TORKAR, Silvo, 2004: Slovenska stanovniška imena med živo rabo in kabinetnimi tvorbami. Marko Jesenšek (ur.): *Besedoslovne lastnosti slovenskega jezika. Slovenska zemljepisna imena*. Maribor: Slavistično društvo Slovenije; Pišcece: Društvo Pleteršnikova domačija. 89–96.
- , 2012: O stanovniških in pridevniških izpeljankah iz slovenskih krajevnih imen. Nataša Jakop in Helena Dobrovoljc (ur.): *Pravopisna stikanja. Razprave o pravopisnih vprašanjih*. Ljubljana: Založba ZRC. 221–226.